

กล่าวถึงวัดบ้านถิ่นสิบสองปันนา อีกครั้ง

อรศิริ ปาณินท์

คำนำ

การให้ชื่อบทความนี้ว่า “กล่าวถึงวัดบ้านถิ่นสิบสองปันนา อีกสักครั้ง” เพราะหลายท่านอาจเคยทราบเรื่องราวเกี่ยวกับสิบสองปันนา และวัดบ้านถิ่นมาแล้วบ้าง จากบทความของนักวิชาการหลายท่าน อาทิเช่น รองศาสตราจารย์ ศรีศักร วัลลิโภดม รองศาสตราจารย์ ดร.ธิดา สาระยา อาจารย์ทองแถม นาถจำนง คุณบุญช่วย ศรีสวัสดิ์ คุณสุจิตต์ วงษ์เทศ และนักวิชาการท่านอื่นซึ่งได้เคยเขียนเรื่องราวเกี่ยวกับสิบสองปันนา และกล่าวถึงวัดบ้านถิ่นมาแล้ว ได้ปูพื้นฐานความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสิบสองปันนา และคนไตในสิบสองปันนาไว้หลายแง่มุม ดังนั้นในการกล่าวถึงวัดบ้านถิ่น สิบสองปันนาในครั้งนี้ จึงต้องการเสนอเรื่องราวของลักษณะทางกายภาพของการตั้งถิ่นฐานชุมชน ที่สัมพันธ์กับลักษณะการวางผังบริเวณ และตัวสถาปัตยกรรมของวัดบ้านถิ่น ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงลักษณะของสังคมวัฒนธรรมท้องถิ่นได้อย่างชัดเจน ซึ่งจะเป็นเรื่องราวที่แตกต่างจากบทความที่เคยกล่าวถึงวัดบ้านถิ่นมาก่อน แต่อย่างไรก็ดีหากได้ศึกษา

เรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับสิบสองปันนาของนักวิชาการท่านอื่น ๆ ที่กล่าวมาแล้วข้างต้นด้วย จะสามารถทำให้มีความเข้าใจในเรื่องราวของประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ ชุมชน มานุษยวิทยา ซึ่งเกี่ยวเนื่องกับวัดบ้านถิ่น สิบสองปันนาได้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น

เหตุใดบทความนี้จึงให้ความสนใจกับวัดบ้านถิ่น ในพื้นฐานการดำรงชีวิตของคนไทย ไม่ว่าจะเป็นคนไทยในประเทศไทย หรือคนไตสิบสองปันนา ไทยใหญ่ในพม่า ไตดำ ไตขาวในเวียดนาม หรือคนเชื้อชาติไทยในถิ่นไหน ๆ ก็ตาม ยังคงยึดถือวัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน และศูนย์กลางของกิจกรรมหลายประเภทที่เกี่ยวข้องกับคนหมู่มาก ทั้งกิจกรรมทางศาสนา วัฒนธรรม ประเพณี การศึกษา และกิจกรรมทางสังคมอื่น ๆ เป็นที่ทราบกันดีอยู่แล้วว่าเราสามารถศึกษาเรื่องราวและความเป็นมาต่าง ๆ ซึ่งเกี่ยวเนื่องกับวิทยาการหลายแขนงได้จากวัด ดังนั้น การให้ความสำคัญของวัดบ้านถิ่นครั้งนี้จึงมุ่งหวังจะกล่าวถึงสิ่งต่าง ๆ ที่สัมพันธ์กับวัดบ้านถิ่นเท่าที่สามารถจะกล่าวถึงได้ไปพร้อม ๆ กันด้วย

“วัดบ้านถิ่น เมืองฮาย ลิบสองพันนา” ลิปสองพันนา

แคว้นลิปสองพันนา จีนเรียกว่า เซอหลี่ เป็นเขตปกครองตนเอง ซึ่งแต่เดิมเคยขึ้นอยู่กับจีน เพราะปรากฏหลักฐานเอกสารในพงศาวดารราชวงศ์หมิงและพงศาวดารราชวงศ์หงวนว่า ให้เซอหลี่ส่งบรรณาการให้แก่จีน

คำว่า ลิบสองพันนา นี้ ตามอักษรภาษาอังกฤษเขียนว่า SIPSONG BANNA ซึ่ง SIPSONG หมายถึง ลิบสอง แต่ BANNA ไม่ทราบความหมายที่แท้จริง จึงทับศัพท์เป็น พันนา และในเอกสารบันทึกเรื่องลิปสองพันนา ของคณะกรรมการสืบค้นประวัติศาสตร์ไทยเกี่ยวกับจีน ในเอกสารภาษาจีน ของสำนักนายกรัฐมนตรี ซึ่งตีพิมพ์เผยแพร่ เมื่อ พ.ศ. 2528 ได้ให้คำอธิบายไว้ว่า พันนา อาจมาจากพารา เพราะตัว ร ล และ น ออกเสียงเป็น น¹ ดังนั้น ควรมีความหมายเป็น ลิบสองเมือง มากกว่าหมื่นสองพันนาซ้ำตามที่เอกสารบางเล่มระบุไว้

เขตปกครองตนเองของชนชาติไตในลิปสองพันนา สถาปนาขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2496² มีที่ว่าการอยู่ที่อำเภอจิ่งหง หรือที่เรียกกันแบบไทย ๆ ว่า เชียงรุ่ง หรือเจียงฮุ้ง ในแคว้นลิปสองพันนา นี้ ประกอบขึ้นด้วยเมืองต่าง ๆ หลายเมือง แต่เมืองใหญ่ที่สำคัญมี 3 เมือง คือ เมืองเชียงรุ่ง เมืองฮาย และเมืองลา ลักษณะภูมิประเทศโดยทั่วไปเป็นหุบเขา ที่ราบลุ่มและเนินเขาปะปนกัน ขนาดพื้นที่ของลิปสองพันนา มีเนื้อที่ประมาณ 25,000 ตารางกิโลเมตร³ ซึ่งใกล้เคียงกับพื้นที่ของจังหวัดเชียงใหม่ของไทย พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นภูเขา มีที่ราบลุ่มอยู่เพียง 4% ของพื้นที่ทั้งหมด⁴ บริเวณที่ราบลุ่มซึ่งเป็นที่ตั้งของเมืองต่าง ๆ คือแม่น้ำล้านช้างหรือแม่น้ำโขงนั่นเอง

ลิปสองพันนา หรือฉินวงปันนาตามสำเนียงจีนนี้ ความจริงอยู่ห่างจากอำเภอแม่สายจังหวัดเชียงรายไป

เพียง 110 กิโลเมตรเท่านั้น แต่ปัจจุบันการเดินทางไปยังลิปสองพันนา ยังต้องเดินทางไปยังคุนหมิงก่อน แล้วจึงเดินทางโดยเครื่องบินต่อไปยังท่าอากาศยานเมืองเชียงรุ่ง ซึ่งเป็นท่าอากาศยานที่เพิ่งเปิดใช้ใหม่ ซึ่งสะดวกขึ้นกว่าแต่ก่อนเพราะเมื่อครั้งยังไม่มีท่าอากาศยานเมืองเชียงรุ่ง ต้องเดินทางจากคุนหมิงเข้าไปซื้อเหมาเข้าเขตลิปสองพันนา แล้วนั่งรถยนต์ตามทางเลียบไหล่เขาคดเคี้ยวตลอดเวลาก่อประมาณ 4 ชั่วโมง เพื่อเข้ายังเมืองเชียงรุ่ง

ถึงแม้ว่าลิปสองพันนาจะอยู่ห่างจากจังหวัดเชียงรายไม่มากนัก แต่มีลักษณะดินฟ้าอากาศที่ค่อนข้างจะแปลกกว่าจังหวัดทางภาคเหนือของเราค่อนข้างมาก เพราะเป็นเมืองที่มีฝนมาก ความชื้นสูง อุณหภูมิเฉลี่ยประมาณ 20° - 22° เซลเซียส มีฝนตกค่อนข้างมาก คือปริมาณฝนเฉลี่ย 1,500 - 2,000 มิลลิเมตร⁵ และมีฤดูเพียง 2 ฤดูเท่านั้น คือฤดูแล้ง และฤดูฝน ในเขตลิปสองพันนามีป่าไม้อยู่คิดเป็นพื้นที่ 57% ของพื้นที่ทั้งหมด และมีพืชพันธุ์ไม้กว่า 5,000 ชนิด พืชเศรษฐกิจคือ ไบซา ข้าว ยางพาราและอ้อย ประชากรมีประมาณ 670,000 คน เป็นชนชาติ ไต ฮั่น และชนกลุ่มน้อยอื่น ๆ เช่น อี ก้อ มูเซอ จ้วง อี ฯลฯ คิดเป็นสัดส่วนประมาณอย่างละ 1 ใน 3 ดังนั้น ชาวไตในลิปสองพันนาจะมีกระจายอยู่ตามเมืองต่าง ๆ ถึงประมาณ 235,000 คน⁶ และชาวไตซึ่งยังแบ่งเป็นหลายกลุ่ม แต่มีกลุ่มใหญ่ที่สุดคือกลุ่มไตลื้อ ซึ่งตั้งถิ่นฐานตามเมืองต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเมืองใหญ่ 3 เมืองที่กล่าวข้างต้น คือเมืองเชียงรุ่ง เมืองฮายและเมืองลา

สำหรับเมืองเชียงรุ่งซึ่งถือเป็นเสมือนเมืองหลวงของแคว้นลิปสองพันนานั้น สภาพแวดล้อมโดยทั่วไปเฉพาะที่ศูนย์กลางเมืองเริ่มมีสิ่งก่อสร้างแบบใหม่ขึ้นมาหลาย วิถีการดำรงชีวิตของชาวบ้านเริ่มเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม เพราะมีทั้งคนไตลื้อ และคนจีนปะปนกัน

แม้แต่บ้านชาวบ้านซึ่งอยู่ใกล้ศูนย์กลางเมือง ก็เริ่มมีอุปกรณ์อำนวยความสะดวกแบบสมัยใหม่ และมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบและวัสดุของการก่อสร้างบ้านเรือนไปจากเดิมค่อนข้างมาก โดยเฉพาะเริ่มมีสถาปัตยกรรมใหม่ ๆ ตามแบบตะวันตก ซึ่งถึงแม้ว่าจะพยายามรักษารูปแบบบางอย่างไว้ แต่ในความเห็นส่วนตัวแล้วรู้สึกเสียดายสภาพแวดล้อมและบรรยากาศซึ่งเปลี่ยนไปอย่างมาก และคิดว่าอีกไม่นานเมื่อการคมนาคมจากที่ต่าง ๆ โดยเฉพาะจากเมืองไทยไปเมืองเชียงรุ่งง่ายและสะดวกสบายขึ้น สภาพเมืองเชียงรุ่งมีโอกาสกลายเป็นแบบเดียวกับบางลำพู ซึ่งมีเกสต์เฮาส์ผุดขึ้นเต็มเป็นดอกเห็ด ซึ่งในปัจจุบันอาคารลักษณะนี้เริ่มมีและเริ่มเป็นที่นิยมของนักท่องเที่ยวแล้ว ซึ่งน่าเสียดาย ที่สภาพดั้งเดิมของเมืองเชียงรุ่งจะสูญหายไปไหนที่สุด

สิ่งที่ยังน่าสนใจในเมืองเชียงรุ่ง คือตลาด หรือ กาด ซึ่งมีหลายแห่ง และหลายขนาด เช่น กาดหลวง (ตลาดหลวง) กาดชาย (ตลาดทราย) กาดน้อย (ตลาดน้อย) กาดฮ้าน (ตลาดร้าน) เป็นต้น กาดต่าง ๆ มีลักษณะคล้ายกาดทางภาคเหนือของไทย คือพ่อค้าแม่ค้าต่างนำสินค้าของตนเองมาขายเป็นเวลา มีทั้งผัก ปลา อาหาร เสื้อผ้า โคน กระบือ สุกร เบ็ด ไก่ กาดต่าง ๆ จะไม่ติดพร้อม ๆ กัน แต่จะติดเวียนสลับกันไป ในกาดบางส่วนจะมีอาหารขึ้นชื่อคือ “ข้าวเส้น” ซึ่งลักษณะคล้ายข้าวซอยผสมขนมจีนน้ำเงี้ยว มีรสชาติที่คุ้นเคย ที่กาดเมืองเชียงรุ่งนี้เราพบน้ำใจแบบไทย ๆ ทั้ง ๆ ที่ไม่เคยรู้จักหน้าตากันมาก่อนเลย ชาวไตลื้อซึ่งนั่งกินข้าวเส้นอยู่ในกาดรู้ว่าพวกเราเป็นคนไทยมาจากเมืองไทยรีบต้อนรับและพูดว่า “เฮาบ้าน้อง” และควักเงินเลี้ยงข้าวเส้น การที่ติดกาดสลับเวียนกันไปนี้ เพื่อการซื้อขายแลกเปลี่ยนกันระหว่างหมู่บ้าน และติดในบริเวณย่านตลาดในเมือง ที่มีร้านค้าประจำอยู่แล้ว และมาติดกาดชั่วคราวเพิ่มเติม

เมืองใหญ่อีกเมืองหนึ่ง คือเมืองลา หรือเมืองล่า เมืองนี้เป็นเมืองที่ชาวเมืองมีความเชื่อเกี่ยวกับพิธีกรรมที่ค่อนข้างแรงมาก ความเชื่อเกี่ยวกับพิธีกรรมเมืองลาไปถึงกับมีเพลงขับขานของสาวชาวไตลื้อที่ร้องแก้เกี่ยวหนุ่มแปลกหน้าว่า⁷

ตีก่อโก้ ถูกบด เมิงฮำ

โก้ถูกกรรม เมิงล่า

โก้ถูกหญ่าลันหาญ เมิงเฮ้ม

— ตีก่อโก้ ถูกบด เมิงฮำ คือ กล่าวไปตกยามมิดฟ้าเมืองฮำ เพราะเมืองฮำเป็นเมืองที่ฝนตกชุกมาก ไปไหนมาไหนไม่ได้

— โก้ถูกหญ่าลันหาญ เมิงเฮ้ม คือ กล่าวไปถูกหญ่าลันหาญที่เมืองเฮ้ม เพราะเมืองเฮ้มเป็นเมืองที่เต็มไปด้วยหญ่าลันหาญ ซึ่งถูกแล้วค้นปวดเส็บ ปวดร้อน ทรมานมาก

— โก้ถูกกรรม เมิงล่า คือ กล่าวไปถูกพิธีกรรมที่เมืองลา

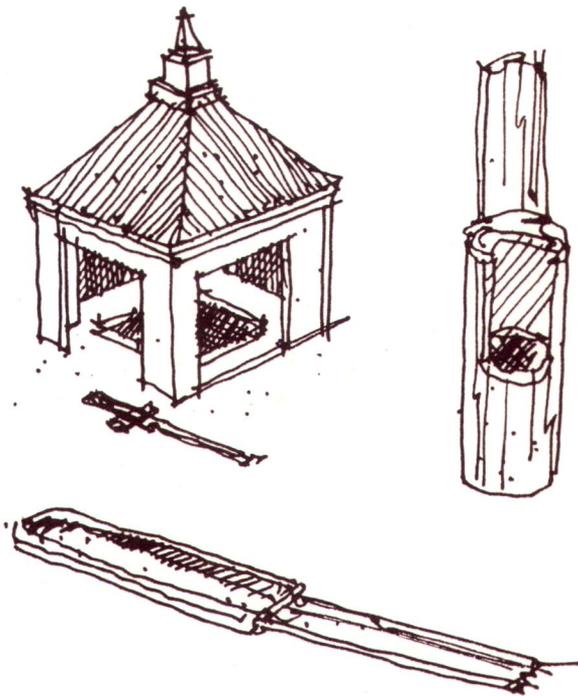
ทำไมถึงต้องกล่าวไปถูกพิธีกรรมที่เมืองลา?

ปกติเมืองของชาวไตลื้อทุกเมือง จะมีการประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อทั้งปี เช่นเดียวกับชาวไทยทางภาคเหนือ และภาคอีสาน ลักษณะเดียวกับฮิดลิบสอง แต่ของชาวไตลื้อนี้ ฮิดมีมากจนดูเหมือนว่าจะทำในลิบสองเดือนไม่ลุล่วง เพราะมีพิธีกรรมมากมาย โดยเฉพาะที่เมืองลา เวลาที่มีพิธีกรรม เลี้ยงเทวดาเมืองซึ่งตกอยู่ในช่วงเดือนกรกฎาคม - สิงหาคม ชาวเมืองจะทำพิธีกรรมนี้ นานถึง 96 วัน มีการปักตาแหลว (เฉลว) ห้ามคนในออก ห้ามคนนอกเข้า ดังนั้นถ้าใครก็ตามเดินทางไปยังเมืองลาในช่วงนั้น ก็จะต้องตกอยู่ในเมืองอยู่ตลอดช่วงเวลา หรือถ้าเดินทางเข้าไปในช่วงนั้นก็เข้าเมืองไม่ได้จนหมดช่วงเวลา ซึ่งเป็นความลำบาก

วุ่นวายสำหรับผู้ที่จะเดินทางผ่านเมืองเป็นอย่างมาก จนนำมาสร้างเป็นเพลงว่า โกฎักกรรม เมืองล่า บัจจุบันช่วงระยะเวลาทำบุญนี้ลดช่วงระยะเวลาไปจากสมัยดั้งเดิมแล้ว แต่ทว่าเมืองลาก็ยังเป็นเมืองที่มีความเชื่อและมีพิธีกรรมมากกว่า เมืองอื่น ๆ อยู่นั่นเอง

เมืองฮาย

เมืองฮายเป็นถิ่นที่อยู่ของไตลื้อซึ่งมีพลเมืองหลายพันหลังคาเรือน แบ่งออกเป็นหมู่บ้านมากมาย รวมทั้งบ้านถิ่น หมู่บ้านที่น่าสนใจที่บทความนี้ต้องการกล่าวเน้นรายละเอียดด้วย โดยปกติแล้วชาวไตลื้อในสิบสองพันนา มีความสำนึกแนบแน่นตลอดเวลาว่าตนเองเป็นไต ไม่ใช่คนจีน ขนบธรรมเนียมเป็นลักษณะดั้งเดิม ผู้หญิงนุ่งผ้าซิ่นยาว ไว้ผมมวย รักความสะอาด สงบและนับถือพุทธศาสนา มีวัดวาอารามอยู่ทั่วไป ชาวเมืองขยันทำมาหากินโดยเฉพาะที่เมืองฮายนี้มีค้ำพองเพย

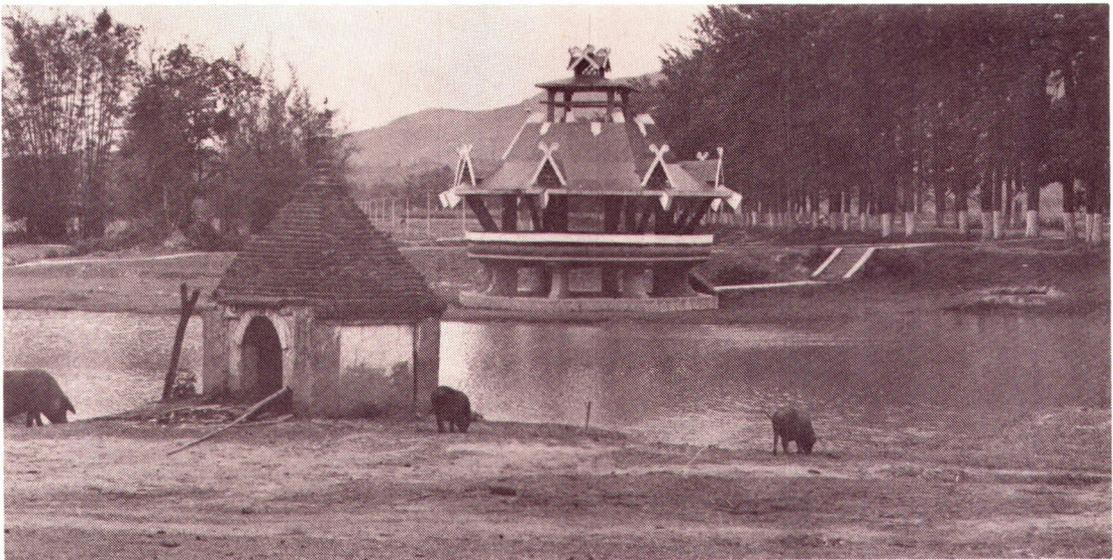

รูปที่ 1 ตัวอย่างบ่อน้ำของหมู่บ้านที่มีหลังคาคลุม

ว่า⁸ “ไคฮู่ย๋ หื้อเข้ากาดเมิงฮาย” หมายถึง ถ้าใครอยากร่ำรวยให้เข้าไปทำมาค้าขายในตลาดที่เมืองฮาย ซึ่งแสดงถึงความขยันขันแข็ง และอุปนิสัยรักการค้าขายของผู้คนในเมืองฮาย หมู่บ้านแต่ละหมู่บ้านมีประมาณ 40-50 หลังคาเรือน และเพิ่มถึง 70⁹ หลังคาเรือนในปัจจุบัน การตั้งบ้านเรือนของแต่ละหมู่บ้านมักหาที่ใกล้แหล่งน้ำเพื่อการทำนา ถ้าหมู่บ้านใดอยู่ไกลแหล่งน้ำจะมีบ่อน้ำรวมของหมู่บ้านไว้ใช้น้ำร่วมกัน บ่อน้ำรวมของหมู่บ้านส่วนใหญ่จะนิยมแยกเป็น 2 ที่คือบ่อหนึ่งไว้ใช้สำหรับคนในหมู่บ้าน มีลักษณะเฉพาะที่น่าสนใจ เพราะจะสร้างเป็นอาคารเล็ก ๆ รูปทรงสวยงามคลุมบ่อน้ำ (รูปที่ 1) เพื่อกันสิ่งสกปรกตกลงไปในบ่อ และบางแห่งมีภาพเขียนอยู่ที่ผนังอาคาร ซึ่งเป็นภาพเขียนแบบจิตรกรรมฝาผนังฝีมือช่างพื้นบ้านที่มีเส้นหนึ่งงดงามเฉพาะตัวเอาได้ด้วย ดังเช่นบ่อน้ำของหมู่บ้านที่อยู่หน้าวัด เชียงเจือง (รูปที่ 2) เป็นต้น ส่วนบ่อน้ำของวัดจะแยกต่างหากจากบ่อที่ใช้ทั่วไปสำหรับคนในหมู่บ้าน

วัดเชียงเจืองนี้มีอุโบสถแปดเหลี่ยมเล็ก ๆ (รูปที่ 3) รูปร่างน่าสนใจ และมีอายุประมาณ 280 ปี¹⁰ วัดนี้มีพระสงฆ์ 5 รูป และสามเณร 25 รูป เมื่อประมาณ พ.ศ. 2527 ได้มีการสร้างวิหารใหม่แทนวิหารเดิมซึ่งมีอายุกว่า 300 ปี ซึ่งพังเสียหายไป เป็นที่น่าเสียดายที่ไม่ได้อนุรักษ์ไว้ให้ชนรุ่นหลังได้เห็นสภาพเดิมอีกต่อไป ในวิหารวัดเชียงเจืองนี้มีตุ๊ก 16 ท่อน ซึ่งชาวบ้านถือว่าตุ๊ก 16 ท่อนนี้คือ การขึ้นบันไดสวรรค์ 16 ชั้น หากใครจะต้องตกนรก การนำตุ๊กไปประดิษฐานไว้ในวิหารจะสามารถช่วยให้ขึ้นสวรรค์ได้

เมื่อกล่าวถึงวัดไคฮู่ย๋อันกล่าวถึงลักษณะการตั้งหมู่บ้านของชาวเมืองฮายอีกครั้งหนึ่ง ลักษณะการจัดวางกลุ่มของหมู่บ้าน จะรวมกลุ่มของบ้านไว้ด้วยกัน และรวมกลุ่มที่ทำกินไว้ร่วมกันเช่นเดียวกัน ดังนั้นใน

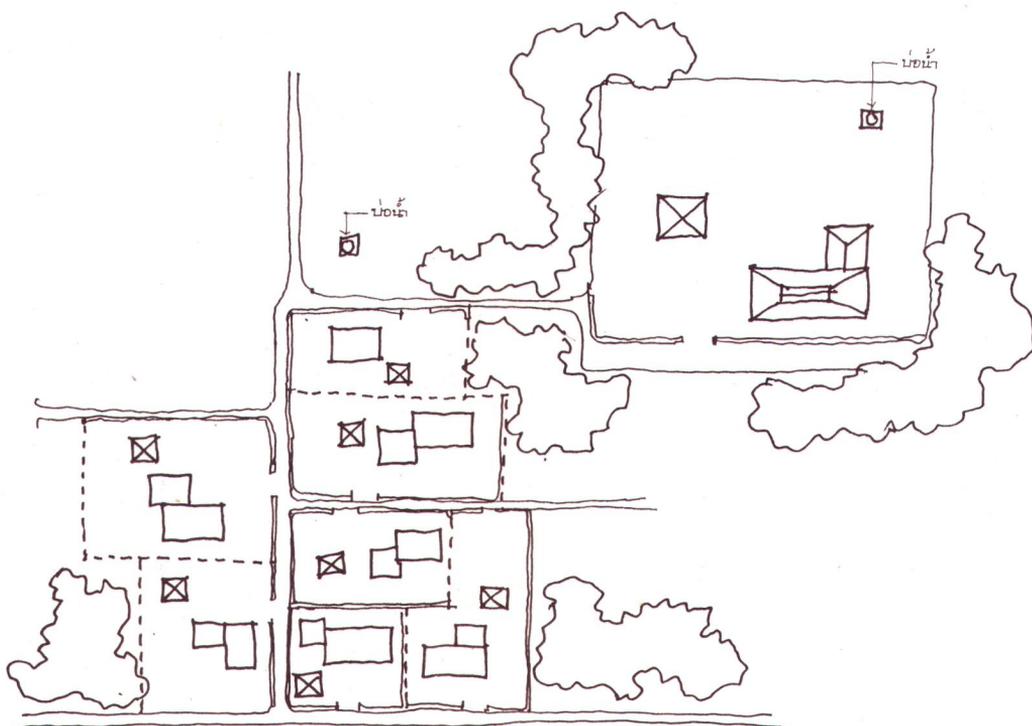

รูปที่ 2 บ่อน้ำของหมู่บ้านอยู่หน้าวัดเชิงเจียง อาคารที่เห็นในภาพเอื้องบ่อน้ำเป็นศาลาสมัยใหม่ที่พยายามจะคง
รูปลักษณะของสถาปัตยกรรมโบราณไว้ แต่ไม่เป็นผล ทำให้เกิดสถาปัตยกรรมลักษณะที่รูปทรงขัดแย้ง
กับอาคารคลุมบ่อน้ำแบบพื้นบ้านที่แลเห็นได้ชัดเจน

หมู่บ้านจะมีเฉพาะส่วนบ้าน และบริเวณอีกพอสมควร
ของแต่ละบ้าน แต่ละบ้านมีรั้วโปร่ง ๆ กันเฉพาะตัว
(รูปที่ 4) รั้วบ้านของไตลื้อที่บ้านถิ่นนี้ลักษณะคล้าย
กับบ้านไทยล้านนาทางภาคเหนือ คือมีลักษณะรั้ว
หลายแบบ¹¹ เช่น รั้วสลาบ รั้วตาแสง และรั้วคั่ว
เป็นต้น รั้วสลาบ เป็นรั้วไม้ไผ่ผ่าซีกสานเรียงถี่ผูกมัด
ติดกับไม้เสาหลัก เป็นแนวยาวไปตลอด รั้วตาแสง
เป็นรั้วที่สานด้วยไม้ไผ่เป็นรูปตาตารางสี่เหลี่ยม ส่วน
รั้วคั่ว เป็นรั้วที่เอาไม้สอดกระบอกไม้ไผ่ต่างกันไป ช่อง
ของรั้วกว้างคล้ายรั้วลวดหนาม ลอดข้ามไปได้
ลักษณะรั้วดังกล่าวเหมือนกับเรือนไทยล้านนาทางภาค
เหนือของไทย ส่วนประตูรั้วส่วนใหญ่เป็นไม้เสาหลัก
เจาะเป็นรูขนาดเอาไม้ขวางสอดเข้าไปได้ ทำเป็นตัวบาน
และปิดเปิดได้ ภายในบริเวณบ้านแต่ละบ้านใช้พื้นที่
โดยเฉลี่ยประมาณ 1 งาน นิยมปลูกต้นไม้ยืนต้นใน
บริเวณบ้าน เช่น หมาก มะม่วง ขนุน ชมพู มะไฟ
ส้มเกลี้ยง เป็นต้น ในบ้านปัจจุบันแม้บางหมู่บ้านจะ

รูปที่ 3 อุโบสถแปดเหลี่ยม วัดเชิงเจียง เมืองฮาย
สิบสองพันนา

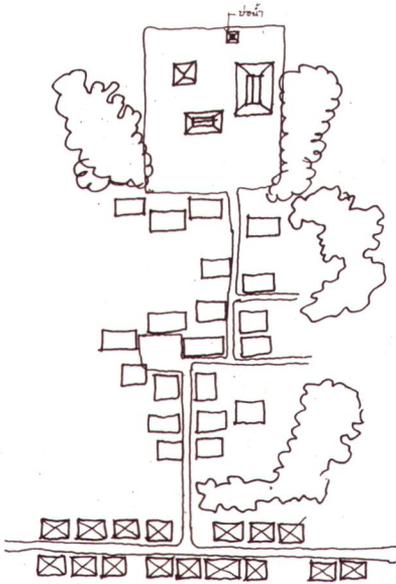
รูปที่ 4 ลักษณะการวางผังหมู่บ้านแบบที่ 3

- แต่ละบ้านมีบริเวณและมีรั้วของตนเอง
- มีลานบ้าน
- มีที่เก็บฟางและหญ้าแห้งในบริเวณบ้าน

มีไฟฟ้าใช้ แต่ยังคงนิยมใช้ตะเกียง ซึ่งเรียกว่า “ผาง-ประติป” หรือ “กุ่มน้ำมัน”

ชาวไตลื้อนับถือผี ดังนั้นจะมีผีบ้าน ซึ่งเรียกว่า “เทวดาเฮิน” หรือผีเรือนไว้ในห้องกลางของบ้าน และมีการตั้งศาลผีประจำหมู่บ้าน หรือ “หอเสื่อบ้าน” ไว้กลางหมู่บ้าน พร้อมมี “เสาหลักบ้าน” ไว้เป็นศูนย์กลางของหมู่บ้านด้วย ถ้าเป็นเมืองจะมีศาล “เทวดาเมิง” หรือศาลหลักเมืองเอาไว้ด้วย และจะมีประเพณีการบูชาผีระดับต่าง ๆ อยู่ตลอดเวลา

ในกลุ่มย่อย ๆ ของบ้าน 4-5 บ้าน มักนิยมสร้างข่วงเกี่ยวสวเอาไว้ว ซึ่งอาจสร้างไว้นอกรั้วบ้านก็ได้ ข่วงเกี่ยวสวานี้เหมือนกับของชาวผู้ไท แถบจังหวัดสกลนคร นครพนม คือจะทำเป็นร้าน ขนาดพื้นที่ประมาณ 3.00×3.00 เมตร สูงประมาณ 1 เมตร ใช้เสาไม้ง่ามขนาดประมาณ ϕ 4” รองรับพื้น และปูด้วยฟากไม้ไผ่ ตรงกลางข่วงทำกระบะดินสำหรับสูมไฟ ในระยะเวลาคืนเดือนมืด ปกติแล้วสวาน 4 คน จะถือเครื่องปั่นฝ้ายของใครของมัน มาปั่นฝ้ายรอบกองไฟ

รูปที่ 5 ลักษณะการวางผังหมู่บ้านแบบที่ 1

- บ้านอยู่ติดกัน ไม่มีรั้วเฉพาะแต่ละบ้าน
- มีวัดอยู่ท้ายบ้าน แต่อยู่ในกลุ่มหมู่บ้าน
- มีบ่อน้ำของหมู่บ้าน แยกเป็นของชาวบ้าน และของวัด
- แต่ละหมู่บ้านมีเสาหลักบ้าน

รอนุ่มที่สนใจจนมาหาและคุยเกี่ยววาระสักัน

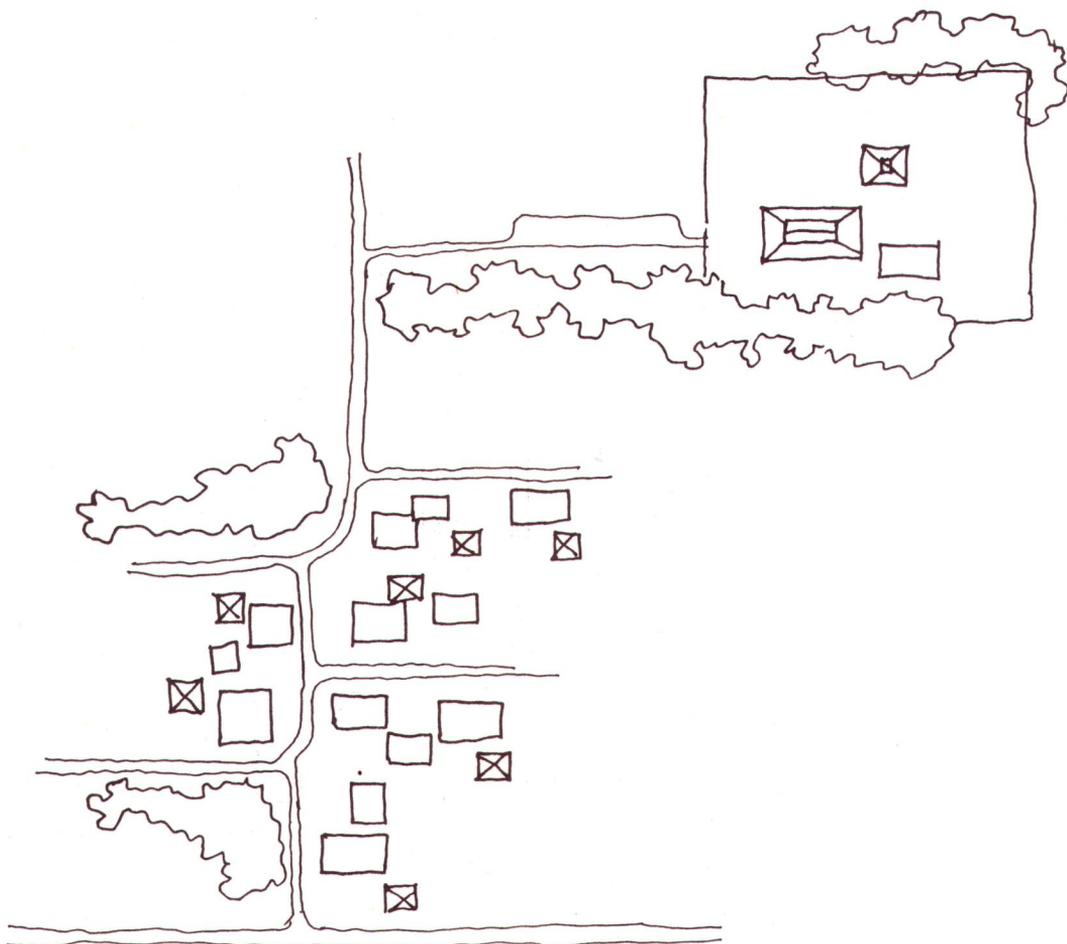
สำหรับในกลุ่มใหญ่ของบ้านซึ่งรวมกันเป็นหมู่บ้าน ศูนย์กลางของหมู่บ้านทุกแห่งจะเป็นวัดประจำหมู่บ้าน ความสัมพันธ์ระหว่างหมู่บ้านและวัดทางด้านกายภาพมีสองลักษณะ ลักษณะหนึ่งวัดจะอยู่ในกลุ่มของบ้าน ในหมู่บ้าน (รูปที่ 5) อีกลักษณะหนึ่งวัดจะตั้งอยู่บนเนินเขาเตี้ย ๆ ใกล้เคียง หมู่บ้าน (รูปที่ 6) สำหรับวัดบ้านถิ่นตั้งอยู่ในกลุ่มของหมู่บ้าน ชาวไตคือมาวัดกันสม่ำเสมอ แม้ม้าไหวพระธรรมดาที่มาก็ที่วัด ดังนั้นจะสังเกตได้ว่า ในบ้านชาวไตคือทุกหลังจะไม่มีการนำพระพุทธรูปมาประดิษฐานไว้ที่บ้านเลย เพราะเขาถือว่าพระเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต้องอยู่ที่วัด บ้านจะมีเฉพาะผีเสื้อบ้านเท่านั้น เพราะฉะนั้น กิจกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในวัดจะมีประจำและสม่ำเสมอ

วัดบ้านถิ่น

วัดบ้านถิ่น เมืองฮาย ลิบสองพันนามีอายุประมาณ 200 ปี ผู้สร้างวัดนี้คือ พ่อหนานท้าวอิน¹² ท่านเป็นคนบ้านถิ่น เคยบวชเป็นพระอยู่เป็นเวลานาน เมื่อท่านสึกจากพระเป็นฆราวาส ได้รำลึกถึงที่ที่ท่านเคยบวชเรียน ท่านจึงสร้างวัดบ้านถิ่น เพื่อทำบุญรำลึกถึงการบวชเรียนของท่าน แต่เดิมวัดบ้านถิ่นเป็นเพียงวัดของหมู่บ้าน แต่เมื่อไม่นานมานี้หลังเปลี่ยนแปลงการปกครองในประเทศไทย (ค.ศ. 1949) พุทธสมาคมศาสนา ลิบสองพันนาได้มาตั้งอยู่ที่วัดบ้านถิ่น และเมื่อ พ.ศ. 2499 ได้มีการอัญเชิญพระเขี้ยวแก้วมาจากกรุงปักกิ่ง เพื่อให้คนลิบสองพันนาได้เคารพสักการะ ทำให้วัดบ้านถิ่นมีความสำคัญต่อชาวลิบสองพันนามากขึ้น ปัจจุบันวัดบ้านถิ่นเป็นวัดที่สำคัญที่สุดในลิบสองพันนา¹³ เป็นศูนย์กลางการทำพิธีทางศาสนาของชาวลิบสองพันนา วัดนี้มีโครงการที่จะบูรณะและขยายให้ใหญ่ขึ้น โดยพุทธสมาคมแห่งจีน และพุทธสมาคมชาวยุโรป สำหรับการขยายและสร้างสิ่งก่อสร้างเพิ่มเติมให้แก่วัดนี้เป็นเรื่องที่ต้องให้ความสนใจอย่างยิ่ง เพราะโอกาสที่สภาพแวดล้อมและลักษณะดั้งเดิมของท้องถิ่นจะสูญสลายไปมีมากและมีแนวโน้มจะเป็นไปเช่นนั้นเมื่อดูตัวอย่างจากสิ่งก่อสร้างในวัดที่เกิดขึ้นใหม่ในลิบสองพันนา

การวางผังบริเวณ สถาปัตยกรรม ส่วนประณีตสถาปัตยกรรม และกิจกรรม ทางศาสนาประเพณีที่เกิดที่วัดบ้านถิ่น การวางผังบริเวณ

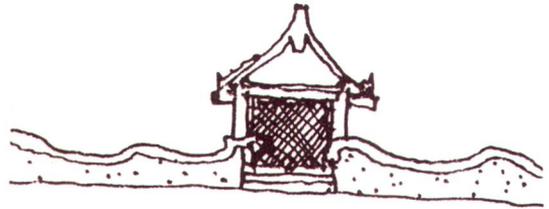
ในผังบริเวณของวัดบ้านถิ่นปัจจุบัน มีอาคารทั้งสิ้น 4 หลัง คือ วิหาร โบสถ์ กุฏิ และหอนวดเล็ก ๆ อยู่ข้างโบสถ์ อาคารที่เป็นจุดสนใจและมีขนาดใหญ่ที่สุดในวัด คือ พระวิหาร ซึ่งตั้งอยู่กลางเป็นจุดเด่นของ

รูปที่ 6 ลักษณะการวางผังหมู่บ้านแบบที่ 2

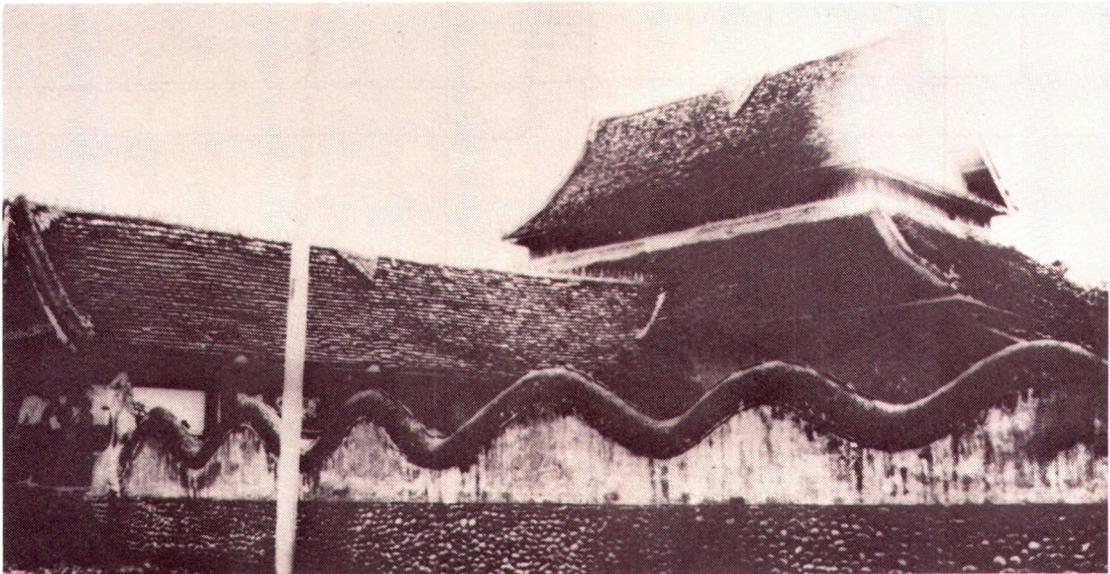
- บ้านอยู่ใกล้กัน ไม่มีรั้วกันเฉพาะบ้าน
- มีลานดินและที่เก็บหญ้าแห้งและฟางของแต่ละบ้าน
- มีบ่อน้ำในหมู่บ้าน
- วัดอยู่ห่างไปจากหมู่บ้านในระยะทางที่เดินถึงสะดวก บางหมู่บ้านวัดอยู่บนเนินเขา

ผังบริเวณ ตัวอาคารทั้งหมดจัดวางอยู่ในบริเวณวัดซึ่งอยู่ในระดับที่สูงกว่าถนน ดังนั้นจำเป็นต้องมีบันไดทางเข้าหลักของวัด ซึ่งถ้ายกระดับจากถนนหลวงหน้าวัดเข้าสู่ในบริเวณวัดด้วย กำแพงหน้าวัดซึ่งอยู่ติดกับถนนทำเป็นพญานาค 2 ตัว เลื้อยบนสันกำแพง และมีหัวทั้งสองอยู่คู่กันตรงทางเข้าหลักสู่วิหาร (รูปที่ 7, 8) ระหว่างประตูทางเข้าหลักและวิหาร มีระเบียบทางเดินหลังคาคลุมพุงเข้าสู่ทางเข้าวิหาร ระเบียบทางเข้านี้มีเสาเรียงรายเป็นแนวคู่กันไป ระยะห่างของเสาประมาณ 2.50 เมตร และมีม้านั่งยาวกระหนาบข้างเสาไปตลอดช่วงความยาวของระเบียบ ตรงช่วงกลางระเบียบทางเข้าด้านทิศตะวันออก มีกลองขนาดใหญ่ ซึ่งทำจากไม้ซุงขุดทั้งต้น ซึ่งด้วยหนังวัว ตั้งอยู่ กลองนี้ใช้ตีเป็นสัญญาณในการทำวัตรเช้า เย็นของพระสงฆ์ และใช้ในวันเข้าพรรษา ออกพรรษาเพื่อตีป่าวร้องเป็นสัญญาณให้ชาวบ้านทราบถึงวันสำคัญ

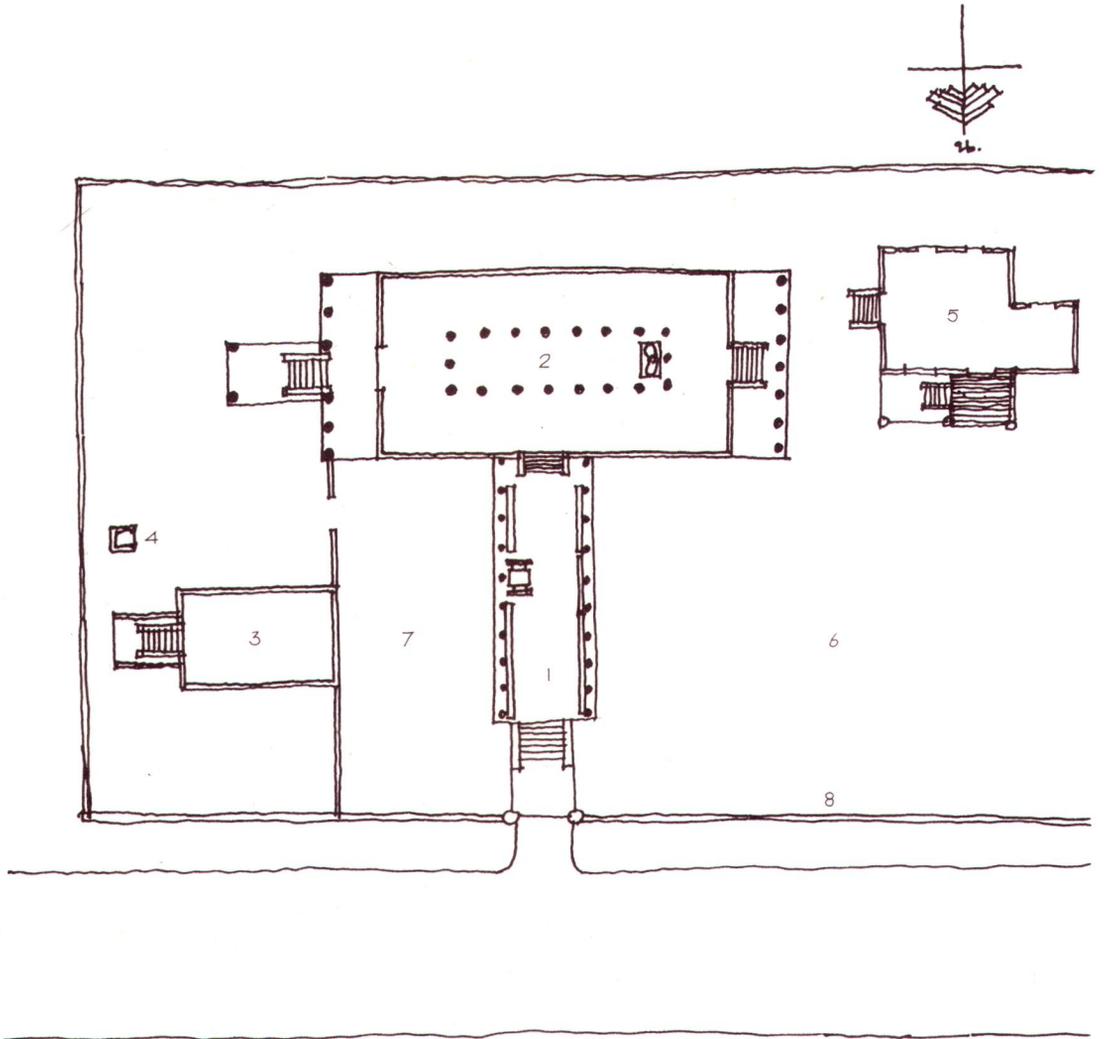

รูปที่ 7 กำแพงนาคและซุ้มทางเข้า

การวางทิศทางของวิหารซึ่งถือเป็นอาคารสำคัญของวัด วางเช่นเดียวกับวัดล้านนาทางภาคเหนือของไทย คือวางแนวแกนหลักไปทางทิศตะวันออกตะวันตก พระประธานในวิหารหันไปทางทิศตะวันออก ดังนั้นทางเข้าหลักของวัดอันได้แก่ระเบียบทางเดินหลังคาคลุมที่กล่าวข้างต้นจะอยู่ในแนวทิศเหนือใต้ (รูปที่ 9)

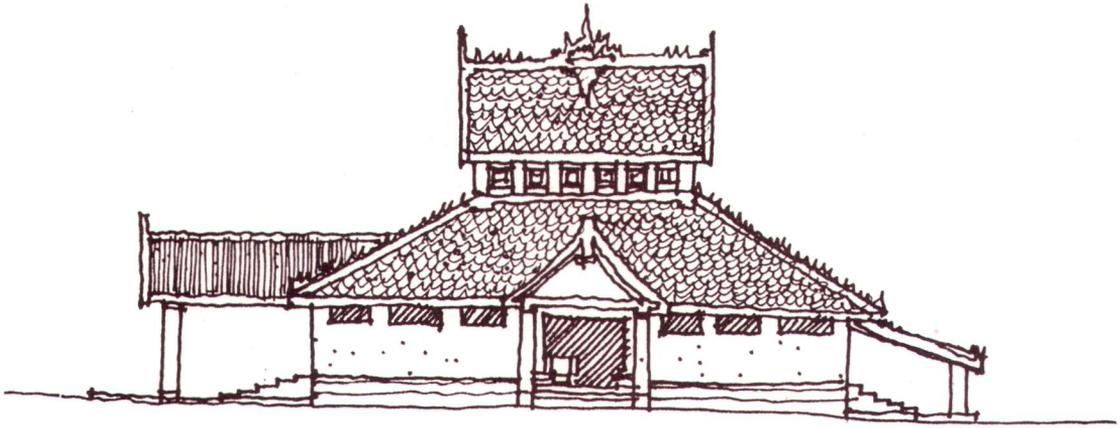

รูปที่ 8 กำแพงนาคและซุ้มทางเข้าตรงกับวิหารของวัดบ้านถิ่น จะเห็นลักษณะการใช้รูปลักษณ์ของสถาปัตยกรรมที่เรียบง่าย ตรงไปตรงมา มีการใช้เครื่องตกแต่งน้อยมาก ส่วนประณีตสถาปัตยกรรมที่เลเห็นคือ บราลี บนสันหลังคาที่ช่วยให้รูปทรงแลดูอ่อนไหวขึ้น

รูปที่ ๑ แผนผังวัดบ้านดิน เมืองฮาย สิบสองพันนา

1. ทางเดินมีหลังคาคลุมเข้าสู่วิหาร	5. กุฏิ
2. วิหาร	6. ลานวัด
3. โบสถ์	7. สนามหญ้า
4. หอเทวดา	8. กำแพงนาค

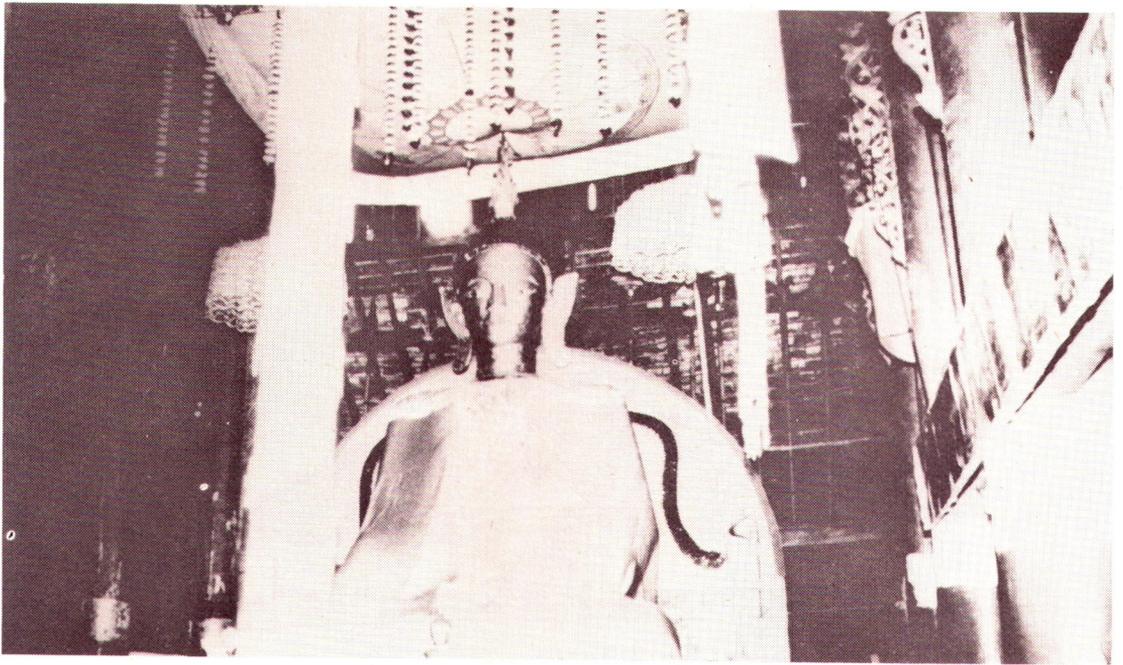

รูปที่ 10 รูปทรงของวิหาร วัดบ้านถิ่น มองจากทางเข้าหน้าวัด

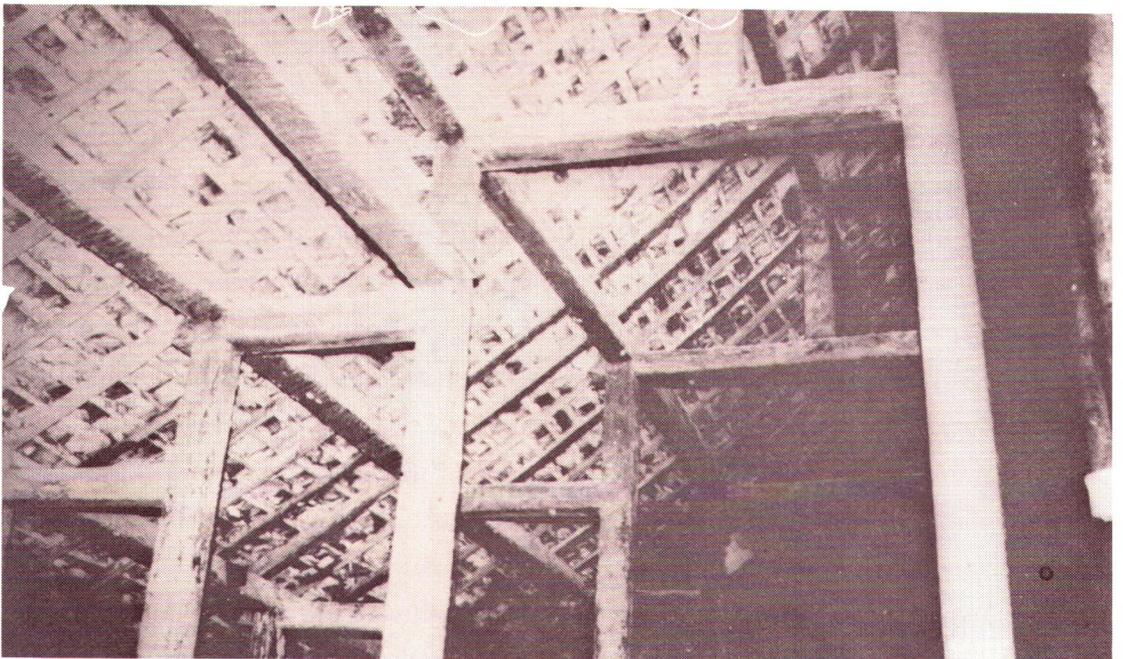
โบสถ์ตั้งอยู่ในทิศตะวันออกของพระวิหาร และมีขนาดเล็กมาก เมื่อเปรียบเทียบกับขนาดของพระวิหาร ตำแหน่งของโบสถ์อยู่ในแนวกึ่งกลางของทางเข้าหลัก แนวของโบสถ์อยู่ในระดับเดียวกับทางเข้าวิหารทางทิศตะวันออก หอเทวดาของวัดซึ่งเปรียบเสมือน “เทวดาเสื้อบ้าน” ของบ้านตั้งอยู่ทางทิศใต้ของโบสถ์ เมื่อพิจารณาขนาดของโบสถ์และวิหารในผังบริเวณ จะพบว่าลักษณะการวางผังบริเวณคล้ายคลึงกับวัดทางล้านนาของเรามาก ทั้งนี้เพราะกิจกรรมสำคัญต่าง ๆ จะประกอบในพระวิหารเป็นหลัก รวมทั้งกิจกรรมการบวชลูกแก้ว ซึ่งเป็นที่นิยมและถือได้ว่าได้บุญมาก ก็กระทำในพระวิหาร ภูมิมีขนาดใหญ่กว่าโบสถ์แต่เล็กกว่าวิหาร ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของวิหาร บริเวณด้านหน้าวัดทางทิศตะวันตกมีลานซีเมนต์ขนาดใหญ่ เพื่อให้ใช้ในการประกอบพิธีทางศาสนาและประเพณีต่าง ๆ ซึ่งจะได้กล่าวรายละเอียดเกี่ยวกับกิจกรรมในวัดต่อไป

สถาปัตยกรรมและ ส่วนประณีตสถาปัตยกรรม

รูปทรงสถาปัตยกรรมของวัดบ้านถิ่นงดงามและเข้ากับสภาพแวดล้อมของหมู่บ้านได้อย่างกลมกลืน โดยไม่ต้องมีการตกแต่งมากมายแวววาวแบบวัดของไทย รูปทรงของอาคารเรียบง่ายทั้งวิหารและโบสถ์ สำหรับวิหารมีผังพื้นสี่เหลี่ยมผืนผ้าวางทิศทางไปตามทิศตะวันออกตะวันตก พื้นของวิหารยกระดับสูงกว่าพื้นข้างนอกประมาณ 1.20 เมตร ทางเข้าวิหารมีทั้งหมด 3 ทาง ทางเข้าด้านทิศตะวันออก ยื่นเป็นมุขคลุมบันไดทางขึ้นและคลุมระเบียบโค้งหน้าวิหาร จากบันไดทางขึ้นด้านนี้ จะเข้าตรงกับพระประธาน (รูปที่ 11) ในวิหาร ส่วนทางขึ้นด้านหลังพระประธาน ซึ่งเป็นทางทิศตะวันตก เป็นบันไดอยู่ภายในชายคาปีกนก ซึ่งมีเสาระเบียงโค้ง 6 ช่วงเสา สำหรับทางเข้าด้านข้างทางด้านทิศเหนือ

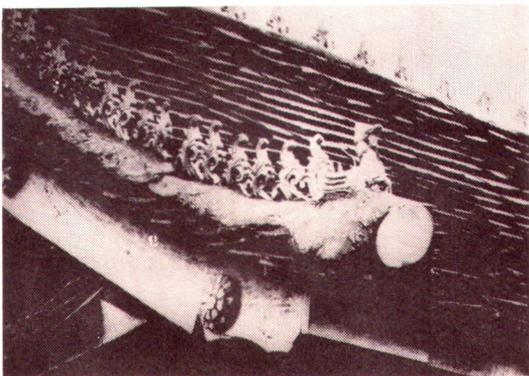
รูปที่ 11 พระประธานในวัดบ้านถิ่น เป็นพระประธานองค์ใหญ่ ซึ่งอัญเชิญไปจากประเทศไทย บริเวณล้อมรอบองค์พระประธานจะมีตุ้ง 16 ท่อน ที่ชาวบ้านนำมาถวายวัดเพื่อเป็นการทำบุญ

รูปที่ 12 ลักษณะโครงสร้างหลังคาของวิหาร

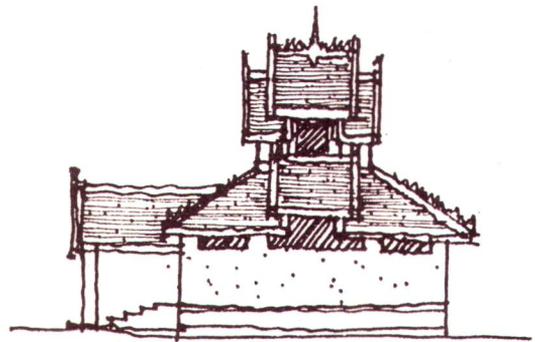
รูปที่ 13 ธรรมมาสนีในวิหารวัดบ้านถิ่น มีรูปลักษณะ
แบบศิลปกรรมไตลื้อที่มีสีสันจัดจ้าน แต่มี
เอกลักษณ์เฉพาะตัว

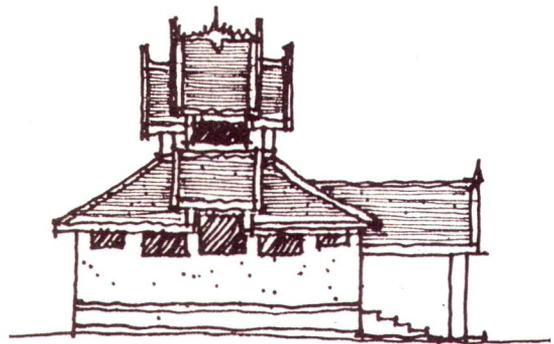
รูปที่ 14 ลวดลายตกแต่งจั่วซึ่งมีปริมาณน้อย
แต่แลดูขลังและสะอาดบริสุทธิ์

เป็นทางเข้า ซึ่งตรงมาจากทางเข้าหลักของวัดจาก
ภายนอกอาคาร ผนังของวิหารด้านนอกก่ออิฐถือปูน
และเว้นช่องลมขนาดใหญ่ตอนบนเป็นระยะ ๆ รอบ
อาคาร ในวิหารมีเสากลุ่ม 7 ช่วงเสา ในบริเวณกลาง
ของผังพื้น เสาเหล่านี้จะขึ้นไปรับหลังคาจั่วตอนบน
สำหรับเสามุมทั้ง 4 ต้นของกลุ่มกลางนี้รับตะเฒ่สันของ

หลังคาครอบนอก หลังคาจั่วของวิหารนี้มีคอสองระหว่าง
ช่วงหลังคาจั่วและหลังคาคลุมครอบนอกด้วย สำหรับ
หลังคาคลุมระเบียงทางเดินหลักจากหน้าวัดเข้าสู่วิหารนี้
ตัวหลังคาระเบียงทางเดินทอดเข้าชนกับหลังคาของ
วิหาร ทำให้ได้รูปลักษณะแปลก ที่น่าสนใจ เพราะดู
เรียบง่าย และมีรูปทรงที่สะอาดไม่รุงรัง มีเครื่องประ-
ดับตกแต่งที่เป็นประณีตศิลปกรรมค่อนข้างน้อย ส่วน
ตกแต่งสถาปัตยกรรมที่เด่นชัดเจน คือส่วนตกแต่งที่ยอด
สันหลังคา ที่ทำให้ทรวดทรงแลดูอ่อนหวานและประณีต
ขึ้น นอกจากนั้นไม่มีการตกแต่งประดับประดาอะไ
มากมาย ซึ่งเมื่อพิจารณาสภาพแวดล้อมของหมู่บ้าน
และการวางผังของหมู่บ้าน จะเห็นว่าวัดบ้านถิ่นกลม-
กลืนกับสภาพแวดล้อมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

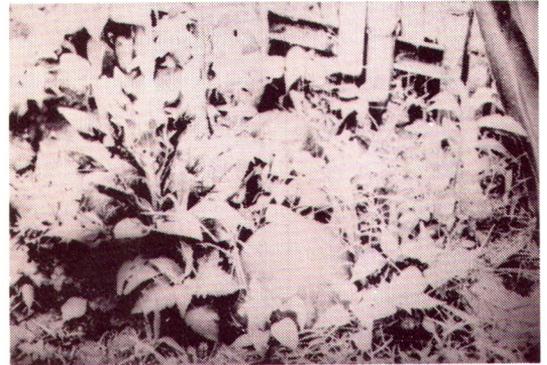
รูปที่ 15 โบสถ์ด้านทิศเหนือ

รูปที่ 16 โบสถ์ด้านทิศใต้

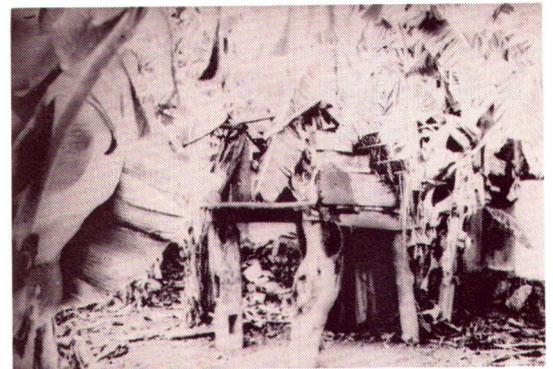
รูปที่ 17 ลักษณะการซ้อนชั้นหลังคาของโบสถ์

รูปที่ 18 เสาของโบสถ์

โบสถ์ที่ตั้งอยู่ทางด้านทิศตะวันออกของวิหารเป็นโบสถ์ขนาดเล็ก (รูปที่ 15, 16) ขนาดผังพื้นสี่เหลี่ยมผืนผ้าประมาณ 3.00×4.00 เมตร รูปทรงเรียบง่ายกลมกลืนกับรูปทรงของวิหาร สำหรับโบสถ์มีลักษณะพิเศษขึ้นเล็กน้อยคือ มีการซ้อนชั้นหลังคาทั้งส่วนจั่วและส่วนปีกนกโดยรอบ (รูปที่ 17) ผนังโบสถ์ก่ออิฐถือปูน และเว้นช่องลมตอนบนค่อนข้างมาก โครงสร้างผนังรับน้ำหนักจะเลยขึ้นไปรับโครงหลังคาด้วย แต่สภาพปัจจุบันที่พบในบางส่วนมีการใช้ก้อนหินหนุนรับโครงหลังคา ซึ่งเข้าใจว่าเป็นเพราะอาคารมีอายุมาก ผนังส่วนมุมบางส่วน ที่ต่อไปรับโครงหลังคาชำรุดเสียหาย ทำให้ต้องเสริมก้อนหินรับน้ำหนักช่วย ซึ่งลักษณะดังกล่าวนักวิชาการบางท่านให้ความเห็นในเชิงปรัชญาไกลไปถึงไตรภูมิ แต่เมื่อพิจารณาลักษณะโครงสร้างและการถ่ายน้ำหนักแล้ว น่าจะเป็นการเสริมรับน้ำหนักชั่วคราวมากกว่า ภายนอกโบสถ์มีเสมารูปทรงกลม (รูปที่ 18) อยู่กับพื้นดิน และมีหอคเวดดา (รูปที่ 19) เป็นศาลไม้ขนาดเล็กอยู่ทางทิศใต้ของโบสถ์ด้วย

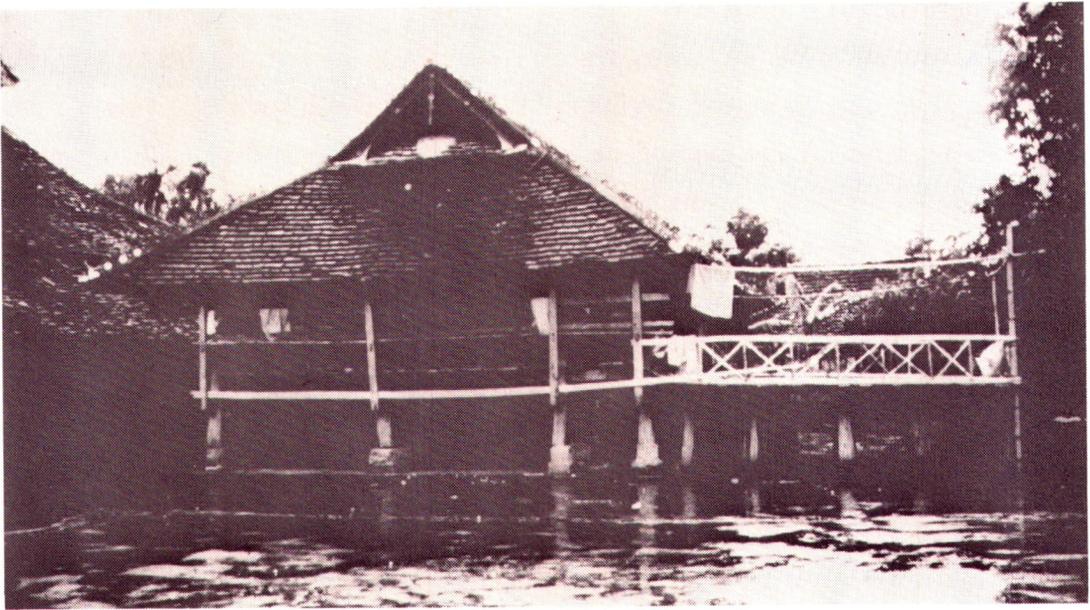
ลักษณะพิเศษของโครงสร้างและการถ่ายน้ำหนักจากเสมาของวัดนี้ ใช้ระบบเดียวกับบ้านทั่วไปของชาวไตลื้อในบ้านถิ่น คือไม่ปักเสาลงในดิน แต่ใช้ก้อนหินขนาดใหญ่วางบนพื้นที่ทุบแน่น และตั้งเสาบนก้อนหิน

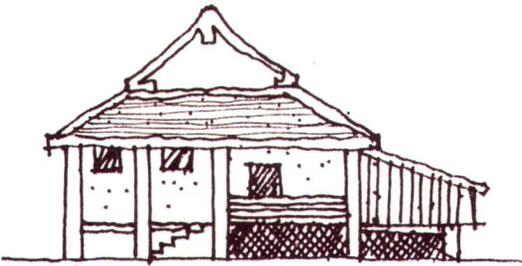
รูปที่ 19 หอคเวดดา สร้างเป็นศาลไม้เล็ก ๆ อยู่ทางด้านทิศใต้ของโบสถ์

ซึ่งลักษณะดังกล่าวทำให้เสมาของอาคารคงทนกว่าปักลงดิน เพราะสภาพดินฟ้าอากาศในสิบสองพันนามีฝนชุก ความชื้นสูง และน้ำท่วม เสมาที่ปักลงในดินจะชำรุดผุพังเร็วกว่า

กุฏิ (รูปที่ 20, 21) เป็นอาคารก่ออิฐถือปูน ยกพื้นสูงจากพื้นลานประมาณ 1.50 เมตร รูปทรงเรียบง่าย ไม่มีการตกแต่งประดับประดาในส่วนใดเลย เป็นความเป็นอยู่ที่ดูสมถะอย่างมาก พื้นฐานเป็นพื้นไม้ที่ใช้เป็นส่วนพักผ่อนสำหรับพระสงฆ์ และเณรด้วย

รูปที่ 20 กุฏิพระและณเวร เป็นสถาปัตยกรรมที่เรียบง่าย และกลมกลืนกับสภาพแวดล้อมของหมู่บ้าน และโบสถ์วิหาร ในวัด ด้านหน้ากุฏิเป็นลานเปิดโล่งซึ่งใช้ในกิจกรรมทุกประเภทของวัด

รูปที่ 21 กุฏิ มองจากลานหน้าวัด

กิจกรรมทางศาสนาประเพณีที่เกิดขึ้นที่วัดบ้านถิ่น

ในบ้านถิ่นสิบสองพันนานี้วัดยังคงเป็นศูนย์กลางทางศาสนา และสังคมประเพณีเหมือนเดิม และยังใช้เป็นแหล่งที่ให้การศึกษาอบรมแก่เด็กชายซึ่งบวชเณรลูกแก้ว เพื่อให้อ่านออกเขียนได้และศึกษาพระธรรม

วินัย นอกจากนี้ตามที่กล่าวไว้ข้างต้นว่า ชาวไตลื้อไม่มีพระพุทธรูปไว้ประจำบ้าน ดังนั้นในการทำบุญไหว้พระตามเทศกาลต่าง ๆ ชาวบ้านจะมาชุมนุมกันที่วัด ซึ่งจะมีกิจกรรมเกือบตลอดปี และในบริเวณลานวัดเป็นที่ชุมนุมประกอบพิธีต่าง ๆ งานบุญสำคัญ ๆ ของชาวไตลื้อที่บ้านถิ่นซึ่งใช้ลานวัดบ้านถิ่น ได้แก่

- วันสงกรานต์¹⁴ ไตลื้อถือวันหลัง “เซ็งเหม็ง” 10 วันเป็นวันขึ้นปีใหม่ ซึ่งเรียกว่า สารทก่อพระทราย ชาวบ้านจะแต่งตัวสวยงามไปทำบุญไหว้พระสงฆ์หน้าพระพุทธรูป ขนทรายเข้าวัด รดน้ำอวยพรและจุดบั้งไฟในวันสารทก่อพระทรายนี้ จะมีกิจกรรมคล้ายคลึงของชาวผู้ไททางภาคอีสาน คือมีการแข่งเรือ มีการละเล่นโยนฟู่ระหว่างชายหญิง คล้าย ๆ กับการเล่นสะบ้าของมอญ สำหรับวันที่ 3 ของสารทก่อพระทราย หมู่ไมไตลื้อจะขับเพลงร่ำรำไปตามบ้านต่าง ๆ ซึ่งเจ้าของบ้านจะจัดสุรอาหารเลี้ยงต้อนรับ และมีการสาดน้ำสงกรานต์กันด้วย

- **บุญเข้าพรรษา ออกพรรษา**¹⁵ เข้าพรรษามีการทำบุญ ตักบาตรเลี้ยงพระ แต่ออกพรรษาจะเป็นงานบุญใหญ่ ซึ่งมีการตักบาตรเทโว โดยนิมนต์พระสงฆ์เดินอุ้มบาตรลงมาจากที่สูง สมมุติเหมือนครั้งพระพุทธองค์เสด็จจากดาวดึงส์มาโปรดสัตว์ ซึ่งตรงกับวันออกพรรษา เมื่อทำงานบุญเสร็จแล้วจะมีการละเล่นโต และนางกะเบ้อ¹⁶ เลียนแบบเมื่อครั้งพระพุทธองค์เสด็จจากดาวดึงส์มีสัตว์ป่าต่าง ๆ มาร่ายรำ แสดงความยินดี การละเล่น โตและนางกะเบ้อนี้คล้ายกับ การละเล่น โดกลิ่ง และกิงกะหระ ของชาวไทยใหญ่ที่แม่ฮ่องสอน เพราะโตจะมีลักษณะเป็นสัตว์หิมพานต์ประเภทหนึ่ง มีขนรุงรังเต็มตัว ส่วนนางกะเบ้อ คือนางผีเสื้อ ซึ่งทางแม่ฮ่องสอนก็มีนางผีเสื้อเช่นเดียวกัน และบางครั้งมีนางกิงรี เช่นเดียวกับ กิงกะหระ (กิงนร) ของไทยใหญ่ ที่การละเล่นของไตลื้อมีนางกิงรีแทรกด้วย เพราะชาวไตลื้อก็นิยมนิทานพื้นบ้านเรื่องพระสุธนมโนราห์เช่นเดียวกับของไทย แต่ชื่อนิทานของเขาคือ เจ้าสะทุน¹⁷ และมีนางเอกเป็นกิงรี ชื่อ นางอุทุพุดังนั้นกิงรีที่ร่ายรำในวันออกพรรษาของเขา แทนที่จะเรียก กิงกะหระ แบบไทยใหญ่ กลายเป็น นางอุทุพุดังนี้เป็นสัตว์หิมพานต์ไป

- **งานบุญ “ทานมหาป้าง”**¹⁸ คืองานปอยหลวง หรือเทศน์มหาชาตินั่นเอง งานบุญนี้ทำช่วงเดือนยี่ เดือนสาม เดือนสี่ ซึ่งชาวบ้านจะไปทำบุญฟังเทศน์ต่อเนื่องกัน 3-4 วัน งานบุญ “ทานมหาป้าง” นี้ต้องจ้างคนคัดคำสอน “คำวมหาชาติ” เพื่อถวายทาน โดยเล่าถึงพระพุทธประวัติตอนพระเวสสันดรถวายทานช้าง และลูกเมียออกไปบวช เครื่องไทยทานลักษณะเดียวกับงานปอยหลวง มีการสร้างปราสาทเป็นไทยทานเช่นเดียวกับ จองพาราของแม่ฮ่องสอน เครื่องไทยทานสำหรับ “ทานมหาป้าง” ประกอบด้วยปราสาท 1 หลัง พร้อมบันได มีที่นั่งให้พระนั่งเทศน์ ปูด้วยพูก

หมอนอิง 1 ใบ อาสนะสูงจากพื้นดิน 2 เมตร บนเพดานมีหลังคาสูง 5-12 ชั้น ใต้อาสน์พระ ใ้วางเครื่องใช้ต่าง ๆ ยอดปราสาททำเป็นรูปดอกบัว ถัดลงมาเป็นชั้น ๆ ปักธงสามเหลี่ยม ห้อยเงินเหรียญประดับประดาอย่างประณีต ตรงกลางวางพระไตรปิฎกค่าวชาดกของไตลื้อ งานบุญนี้หากใครอยู่ฟังเทศน์ได้ครบถือว่าได้บุญสูงมาก

- **บุญเดือนสิบสอง “กิงก้วยสลาก”**¹⁹ บุญ “กิงก้วยสลาก” คือทำบุญสลากภัตของไไทยนั้นเอง ชาวบ้านจะจัดเครื่องไทยทานไปถวายพระโดยไม่เจาะจงพระ เครื่องไทยทาน จัดทำเป็นของไม้ เอาอาหาร ผลไม้ และของจำเป็นใส่ลงไป ปักดอกไม้ จัดทำรูปสัตว์ต่าง ๆ ส่วนใหญ่เป็นสัตว์ประจำปีเกิดประดับติดของสลาก เขียนคำอุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว และแห่ไปทำบุญที่วัด

งานบุญดังกล่าวเป็นส่วนหนึ่งของงานบุญใหญ่ที่ชาวบ้านทั้งหมู่บ้านจะมาร่วมกันที่วัด แต่นอกจากงานบุญใหญ่ ๆ ดังกล่าวแล้ว ยังมีงานบุญย่อย ๆ อีกตลอดปี เช่น การสะเดาะเคราะห์ การบูชาเทวดาต่าง ๆ ดังนั้นจะเห็นได้ว่าวัดบ้านถิ่นจะเป็นศูนย์กลางของชาวไตลื้อในบ้านถิ่นอย่างแท้จริง

จากการศึกษาเรื่องราวต่าง ๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับสถาปัตยกรรมของวัดบ้านถิ่น เมืองฮาย สิบสองพันนา อันได้แก่ การวางผังบริเวณของวัด ลักษณะของสถาปัตยกรรมและส่วนประณีตสถาปัตยกรรม เชื่อมโยงไปถึงกิจกรรมทางประเพณีและศาสนาอันเกี่ยวเนื่องกับการใช้พื้นที่ในบริเวณวัด ได้พบสิ่งต่าง ๆ ที่มีคุณค่าหลายประการ อาทิเช่น

- พบว่าสังคม วัฒนธรรม ของชาวไตลื้อในบ้านถิ่นเป็นสิ่งคัมที่ยังสะอาดบริสุทธิ์ มีความเห็นอกเห็นใจ และช่วยเหลือเกื้อกูลระหว่างผู้คน และมีความขยันขันแข็ง เพราะเมื่อเข้าไปในหมู่บ้าน การต้อนรับขับสู้ต่าง ๆ

กิติ การเดินต่อเนื่องจากบ้านโน้นไปบ้านนี้อย่างสนิทสนมกิติ ทำให้นึกถึงสังคมของคนไทยสมัยโบราณเมื่อ 50 - 60 ปี ก่อน ซึ่งสูญหายไปหมดแล้วในปัจจุบัน ผู้คนอยู่ร่วมกันด้วยการถ้อยทีถ้อยอาศัยกัน อดิภัยน้ำจากบ่อน้ำเดียวกัน แบ่งปันกันใช้และช่วยกัน รักษาความสะอาด และเมื่อบ่อน้ำมีความสำคัญต่อชีวิต ก็มีการช่วยกันก่อสร้างอาคารคุ้มกันบ่อน้ำ ได้พบสถาปัตยกรรมเล็ก ๆ รูปทรงบริสุทธิ์ ซึ่งเป็นศูนย์รวมการพบปะของผู้คนในหมู่บ้านอีกแห่งหนึ่ง

- พบว่า การมาทำบุญ และการใช้บริเวณวัดเพื่อพบปะเป็นความเชื่อเกี่ยวกับบาปบุญคุณโทษ มิใช่ความศรัทธาในตัวพระสงฆ์เฉพาะรูป เพราะแท้ที่จริงแล้วพระสงฆ์หรือเณรซึ่งมีมากมายในวัด มิใช่เป็นผู้ที่เคร่งพระธรรมวินัยเลย ส่วนใหญ่มีวิถีชีวิต และความเป็นอยู่สบาย ๆ เป็นกันเองสนุกครึกครื้น ดังนั้น ความศรัทธามิใช่พุ่งมาที่บุคคลเช่นที่คนไทยเราปัจจุบันประสบอยู่ เพราะเป็นเรื่องจริงที่คนไทยส่วนใหญ่ไปหาพระ เพราะพระมีชื่อเสียง หรือพระดัง แต่สังคมของชาวบ้านถิ่น เขาไปวัดเพราะไปทำบุญ และย้อนนึกถึงสมัยพระพุทธองค์เสมอ ๆ ด้วยความอยากให้อานิสงฆ์นั้นทำให้ตนเองอยู่ร่มเย็นเป็นสุข

- พบว่ารูปร่างหน้าตาของวัดซึ่งสะอาด เรียบง่าย ไม่มีการตกแต่งประดับประดามากมาย ให้น้ำใจต่อจิตใจของชาวบ้านถิ่น และผู้มาเยือนจากต่างถิ่นได้เป็นอย่างดี เพราะเป็นลักษณะที่ดูกลมกลืนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับลักษณะของหมู่บ้านของชาวบ้านถิ่น ลักษณะดังกล่าวทำให้นึกถึง ลักษณะของสิมพันบ้านอีสาน ซึ่งเล็ก ๆ เรียบง่าย แต่ให้ความขลังจิตต่อวิญญาณของผู้ที่ไปเยือนได้อย่างดี

- พบว่าการตกแต่งประดับประดาภายในวัดเกิดขึ้นโดยตรงจากความศรัทธาและความเชื่อของชาวบ้าน

เช่น การใช้ตุ้ง 16 ท่อน มากมายประดับในวิหาร เพื่อเป็นกำลังใจและแรงศรัทธาให้ทำความดี ความถูกต้องเพื่อจะได้ขึ้นสวรรค์ชั้น 16 ตามความเชื่อถือของเขา

- พบว่าความเชื่อเรื่องผี โดยเฉพาะผีบรรพบุรุษ เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ความเคารพนับถือตามลำดับชั้นญาติยังมีอยู่ เพราะเชื่อว่าเมื่อบรรพบุรุษหรือญาติผู้ใหญ่ตายไปแล้วจะมาคุ้มครองลูกหลาน

- พบว่าวัดนอกจากเป็นศูนย์กลางการทำพิธีทางศาสนาประเพณีแล้ว วัดยังทำหน้าที่ทางสังคมด้วย ดังจะพบว่า กลองใบใหญ่ที่ตั้งอยู่ตรงทางเข้าหลักของวัดบ้านถิ่น ซึ่งตามปกติตีเวลาพระทำวัตรเช้า-เย็น และในเวลาเข้าพรรษาออกพรรษา แต่ทว่าในเวลาเกิดเหตุร้ายในหมู่บ้าน เช่นการปล้นโดยคนต่างถิ่น หรือไฟไหม้หรือเหตุการณ์อื่น ๆ ชาวบ้าน จะใช้กลองนี้ตีให้สัญญาณเพื่อให้ชาวบ้านมาชุมนุมกันที่วัด เพื่อจะได้ช่วยเหลือกันได้

จากความสนใจศึกษาเรื่องราวของวัดบ้านถิ่นในช่วงระยะเวลาสั้น ๆ นี้ ได้พบว่าสถาปัตยกรรมพื้นบ้านของวัดบ้านถิ่น นอกจากจะให้คุณค่าทางสถาปัตยกรรมที่สะอาดบริสุทธิ์แล้ว ยังมีค่าต่อสังคม และวัฒนธรรมของชาวบ้านอย่างมากหลายเหลือคณานับ แต่จากการศึกษานี้ได้ทราบไว้ว่า เมื่อวัดบ้านถิ่นมีความสำคัญต่อลิบสองพันนามากขึ้น ๆ และปัจจุบันเป็นศูนย์กลางของพุทธสมาคมสาขายูนนาน ทั้งยังมีโครงการขยายเป็นวัดใหญ่ในอนาคตโดยการสนับสนุนของพุทธสมาคมแห่งจีน และพุทธสมาคม สาขายูนนาน ทำให้เกิดความหวังวิตกว่า เราควรเก็บข้อมูลต่าง ๆ ของวัดบ้านถิ่นไว้ให้มากที่สุด ทั้งสภาพอาคาร และสภาพแวดล้อมในปัจจุบัน เพราะในอนาคตโอกาสที่จะเห็นวัดบ้านถิ่นในลักษณะที่เห็นอยู่ในปัจจุบัน คงเป็นไปได้ยาก -

เชิงอรรถ

- ¹ คณะกรรมการสืบค้นประวัติศาสตร์ไทยเกี่ยวกับจีนในเอกสารภาษาจีน สำนักนายกรัฐมนตรีแปลและเรียบเรียง : **บันทึกเรื่องสิบสองพันนา**, กรุงเทพฯ โรงพิมพ์สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, 2528. หน้า 1.
- ² สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา ทรงรวบรวม : **ยูณานัน**, กรุงเทพฯ สำนักพิมพ์วัฒนาพานิช จำกัด, 2529. หน้า 34.
- ³ ธิดา สารระยา : **ประวัติศาสตร์สิบสองพันนา**, วารสารเมืองโบราณ ปีที่ 15 ฉบับที่ 3 กรกฎาคม-กันยายน 2532. หน้า 43.
- ⁴ เรื่องเดียวกัน หน้าเดียวกัน
- ⁵ สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา, อ้างแล้ว หน้า 34.
- ⁶ ศรีศักร วัลลิโภดม : **วัฒนธรรมสิบสองพันนา**, วารสารเมืองโบราณ ปีที่ 15 ฉบับที่ 3 กรกฎาคม-กันยายน 2532 หน้า 36.
- ⁷ บุญช่วย ศรีสวัสดิ์ : **ไทยสิบสองพันนา เล่ม 1**, พระนคร, โรงพิมพ์รับพิมพ์, 2498. หน้า 359
- ⁸ เรื่องเดียวกัน หน้า 478.
- ⁹ ศรีศักร วัลลิโภดม อ้างแล้ว หน้า 36.
- ¹⁰ สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา อ้างแล้ว หน้า 40.
- ¹¹ บุญช่วย ศรีสวัสดิ์ อ้างแล้ว หน้า 604.
- ¹² สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา อ้างแล้ว หน้า 42.
- ¹³ เรื่องเดียวกัน หน้า 43.
- ¹⁴ บุญช่วย ศรีสวัสดิ์ : **ไทยสิบสองพันนา เล่ม 2**, พระนคร, โรงพิมพ์รับพิมพ์ 2498. หน้า 333.
- ¹⁵ เรื่องเดียวกัน หน้า 339-342.
- ¹⁶ เรื่องเดียวกัน หน้า 340.
- ¹⁷ บุญช่วย ศรีสวัสดิ์ : **ไทยสิบสองพันนา เล่ม 1**, อ้างแล้ว หน้า 407.
- ¹⁸ บุญช่วย ศรีสวัสดิ์ : **ไทยสิบสองพันนา เล่ม 2**, อ้างแล้ว หน้า 312-315.
- ¹⁹ เรื่องเดียวกัน หน้า 343-351.

บรรณานุกรม

1. คณะกรรมการสืบค้นประวัติศาสตร์ไทยเกี่ยวกับจีนในเอกสารภาษาจีน สำนักนายกรัฐมนตรี แปลและเรียบเรียง : **บันทึกเรื่องสิบสองพันนา**, กรุงเทพฯ โรงพิมพ์สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, 2528.
2. ทองแถม นาถจำนง : **ถิ่นฐานของชาวไตสิบสองพันนา**, วารสารเมืองโบราณ ปีที่ 15 ฉบับที่ 3 กรกฎาคม-กันยายน, 2532.
3. ธิดา สาระยา : **ประวัติศาสตร์สิบสองพันนา**, วารสารเมืองโบราณ ปีที่ 15 ฉบับที่ 3 กรกฎาคม-กันยายน, 2532.
4. บุญช่วย ศรีสวัสดิ์ : **ไทยสิบสองพันนา เล่ม 1**, พระนคร, โรงพิมพ์รับพิมพ์, 2498.
5. บุญช่วย ศรีสวัสดิ์ : **ไทยสิบสองพันนา เล่ม 2**, พระนคร, โรงพิมพ์รับพิมพ์, 2498.
6. ศรีศักร วัลลิโภดม : **วัฒนธรรมสิบสองพันนา**, วารสารเมืองโบราณ ปีที่ 15 ฉบับที่ 3 กรกฎาคม-กันยายน, 2532.
7. สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา ทรงรวบรวม : **ยูนนาน**, กรุงเทพฯ สำนักพิมพ์วัฒนาพานิช จำกัด, 2529.
8. สุจิตต์ วงษ์เทศ : **คนไทยไม่ได้มาจากไหน**, วารสารศิลปวัฒนธรรม ฉบับพิเศษ
9. แสงอรุณ กนกพงศ์ชัย และ สุดาวรา สุขฉายา : **เงาดิตที่สิบสองพันนา**, วารสารสารคดี ฉบับที่ 52 ปีที่ 5 มิถุนายน, 2532.
10. Foreign Languages Press : **WHERE THE DAI PEOPLE LIVE**, Dalian Printing House, Beijing, China 1985.